Alevilik Bağlamında Zazaca

Yüksek Lisans (MA) Mesut Asmên Keskin
mesut_keskin@live.de

Yayımlanma Tarihi:
5 Ekim 2025

İndirilme Tarihi:
04.11.2026

Önerilen Atıf: Keskin, Mesut Asmên (2025). Alevilik Bağlamında Zazaca. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.dxne8 (Erişim Tarihi: 04.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Bu madde, Zazacanın (Kırmanckinin) özellikle Dersim merkezli Alevi inanç dünyasındaki işlevini ele alır. Zazaca, yalnızca etnik bir kimliğin değil, aynı zamanda cem erkânları, gülbenkler, kutsal mekân anlatıları ve doğa tasavvuru gibi ritüel ve sembolik unsurların dili olarak Alevilikte önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak Partça ve diğer Kuzeybatı İranî dillerle akraba olan Zazaca, inanç aktarımı ve kolektif hafızanın korunmasında anahtar konumdadır. Son on yıllarda artan asimilasyon ve Türkçeleşme nedeniyle bu rol zayıflama tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Anahtar Kelimeler: Alevi Zazalar, Alevilik, Dersim, Zazaca, Zonê Ma

Zazacanın Fiziki, Toplumsal ve Tarihsel Coğrafyası [1] [2]

Zazaca, Doğu Anadolu’nun yukarı Fırat ve Dicle havzasında, sayıları tam olarak bilinmemekle beraber 4 ile 6 milyon arası kişi tarafından konuşulan bir dildir. Anadolu dilleri arasında Türkiye sınırları dışında yerli dil olarak konuşulmayan tek dil olduğu söylenebilir. Sayısal açıdan Türkçe ve Kürtçeden sonra konuşulan üçüncü dildir. Son elli yılda Türkiye metropollerine, son kırk yılda ise Avrupa’ya (özellikle Almanya başta olmak üzere Hollanda, Avusturya, Fransa, İsviçre, Avusturya ve İsveç gibi ülkelere) ekonomik ve politik

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

nedenlerden ötürü gelen önemli sayıda Zazaca konuşan ya da Zaza kökenli nüfus bulunmaktadır.

Zazaca konuşulduğu bölgede coğrafi bir bütünlük gösterir ve özellikle İç-Dersim (Tunceli), Bingöl, Elazığ, Doğu-Erzincan ve Kuzey-Diyarbakır Zazacanın en yoğun konuşulduğu bölgelerdir. Sivas'ın doğusunda bulunan Koçgiri ve Karabel bölgesi olarak da bilinen Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği, Hafik ve Tokat'ın Almus, Gümüşhane'nin Kelkit ve Şiran, Muş'un Varto, Erzurum'un Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale, Adıyaman'ın Gerger, Urfa'nın Siverek, Malatya'nın Pötürge ve Arapkir, Siirt'in Baykan, Bitlis'in Mutki, Batman'ın Kozluk, Kayseri'nin Sarız, Aksaray, Konya'nın Ereğli, Mardin'in Derik, Kars'ın Selim ve Ardahan'ın Göle ilçesinde de konuşulmaktadır. Bu yerleşim alanlarındaki komşu diller ağırlıklı olarak Kürtçe[3] (Kurmanci) ve Türkçedir. Eskiden hemen hemen tüm alanlarda konuşulan dil Ermenice ve kısmen Süryaniceydi.

İnanç

İnanç bakımından Karabel (Sivas), Dersim, Erzincan, Kuzey-Bingöl, Varto, Hınıs, Tekman, Çat, Sarız, Göle, Selim gibi yerleşim alanlarındaki Zazalar Alevi inancına mensupken, geri kalan bölgeler Sünni-Müslüman Zazalardan oluşur. Bu kesimden olup Elazığ, Bingöl merkez, Genç, Solhan, Hani, Kulp, Lice, Ergani, Dicle, Eğil, Silvan, Hazro, Mutki, Baykan gibi merkez yerleşim alanında Şafii, Maden'in bir kısmı, Çermik, Çüngüş, Siverek, Gerger ve Aksaray'dakiler Hanefi diye ikiye ayrılır. Özellikle Alevi Zazalarda yörenin eski inancından, adet ve töresinden, ziyaret ve evliyalar, melaikeler kültünden birçok öğe korunup yeni inançla yoğrulmuş ve Şiilik'ten de etkilenmiştir.

Günümüzde önemi biraz azalmış olsa da Zazalarda aşiret sistemi de mevcuttur. Onun dışında, Gerger'de anadili Zazaca olan Süryani ve Ermeni köyleri, Alevi Zaza bölegelerinde yer yer Ermeni aileler de bulunmaktadır. Son yıllarda Alevi ve Sünni Zaza kesiminden Şiiliğe geçen de olmuştur. [4]

Etniklik ve Adlandırmalar

Zaza dili üzerinde yapılan çalışmalar kısmen iyi bir yol kat etmiştir. Ancak aynısı etnolojik araştırmalar için söylenemez. Etnolog Peter Alford Andrews (1989) *Türkiye'de Etnik Gruplar* adlı çalışmasında Zazaları; *Alevi Zaza* ve *Sünni Zaza* olarak ayırmakta ve Kürtlerden ayrı bir etnik grup olarak değerlendirmektedir.

Zazalar, birçok kaynakta Kürt[5] olarak nitelendirilirken kimi kaynaklarda da Türk oldukları iddia edilmektedir. Ancak Zazaları bağımsız bir etnik grup olarak değerlendiren doktora tezlerinin yanısıra birçok yükses lisans tezi ve bilimsel makale bulunmaktadır:[6] Hüseyin Çağlayan (1995, 2020), Kahraman Gündüzkanat (1997), Krisztina Kehl-Bodrogi (1998), Kazım Aktaş (1999), Victoria Arakelova (1999), Selahattin Tahta (2002), Hülya Taşçı (2006), Gülsün Fırat (2010: 139), Yaşar Aratemür (2011, 2014), Eberhard Werner (2012, 2015, 2017, 2021), Esther Schulz-Goldstein (2013), Garry Trompf (2013), Zeynep Arslan (2016), Gohar Hakobyan (2017), Maria Philipp (2017), Rasim Bozbuğa (2019), Annika Törne (2020) ve Mesut Asmên Keskin (2025).

Zazaların kendilerini ve dillerini tanımlamaları bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Kendini tanımlama şekli aslen ulusal olmayıp, etnik veya dini niteliktedir. Karabel yöresindekiler kendilerini genelde *Zaza*, dillerini *Zazaki* diye tanımlarken, eski kuşakta *Ma* "biz" ve *Zonê Ma* "dilimiz" tanımlaması da vardır. Bugünkü anlamda Dersim (Mamekiye, Tunceli), Erzincan, Erzurum'un Çat ve Bingöl'ün Yayladere ve Yedisu bölgesindeki Alevi Zazalar kendilerini *Kırmanc* diye tanımlarken, dillerini *Kırmancki*, eski kuşakta "Dımılki" de bilinmekle, komşu bölgelerdeki Sünni Zazaları *Zaza*, Sünni Kürtleri *Khurr*, Alevi Kürtleri *Kırdas*, Kürtçeyi *Kırdaski* veya *Herre-werre* (Krt. "git-gel") olarak bilir.[7] Dersim'deki Alevi Kürtler Alevi Zazaları *Lacek* "oğlan" veya *Dêsman* "Dersimliler", dillerini de *Dêsımki, Şo-bê* (Zz. "git-gel") veya *Dımıli* diye tanımlar. Bingöl'ün Kiğı, Adaklı, Karlıova ve Varto, Hınıs, Tekman gibi bölgelerdeki Alevi Zazalar kendilerine *Şarê Ma* "halkımız" veya *Elewi*, dillerine *Zonê*

Ma "dilimiz" derken, komşuları olan Sünni Kürtleri (bazen de genel anlamda tüm Sünnileri) *Khurmanc*, Sünni Zazaları *Zaza* veya *Dılmıc*, Bingöl'ün Sünni Zazaları da Alevi Zazaları *Doman* (Kuzey Zazacada "çocuk") olarak tanımlar. Varto-Hınıs'ta Kürt komşuları Zazacayı *Loli* veya *Çareki* diye Zaza aşiretleri adına göre adlandırırlar. Alevi Zazalardaki tanımlamaların Türkçeye çevrilecek anlamı "Alevi Zaza" veya genel anlamda "Alevi"dir, ki Alevi Zazalarda yaşlı kesim kendilerini Türkçede de millet adı olarak *Alevi* diye tanımlar. Siyasi gelişmeden etkilenmiş özellikle genç kesim arasında *Zaza, Kürt, Türk, Alevi, Dersimli* farklı kutuplu tanımlamalar vardır. Dersim ve Erzincan yöresinde *Tırk* sözcüğü ise ilk etapta Sünni Türk, bazen de genel anlamda tüm Sünni kesim için kullanılır.

Şafii mezhebine ait Zazaların hemen hepsi kendilerini *Zaza*, dillerini *Zazaki* diye tanımlarken, Palu, Bingöl veya Dicle (Piran) gibi yerlerde *Zaza'*nın yanında paralel olarak *Kırd* tanımlamasına da sınırlı şekilde rastlanır. Mutki, Baykan gibi yörelerde de *Dımıli* tanımı geçer. Kürt komşularını *Kurmanc, ~ Kuırmonc* veya *Kırdasi* diye bilirler. Hanefi mezhebinden olan Zazalar ise kendilerini ağırlıklı olarak *Dımıli*, yer yer *Zaza* olarak da tanımlarken, Kürt komşularına *Kırdasi* derler. Aksaray'ın Hanefi Zazaları ise kendilerini ve dillerini *Kurdasi* veya *Zaza,* Kürtleri de *Qılori* diye tanımlarken, Kürtler de onları *Caʿnî* diye adlandırır. Sünni kesimde, özellikle 60-70 yaşının altında olanlar *Zaza* veya *Dımıli* gibi tanımlamaları ulusal veya etnik anlamda tüm Zazalar için kullanmaktadır.

Zazacanın İrani diller içindeki konumu

Dil olarak Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-İrani üst grubun İrani diller grubuna ait bir Kuzeybatı İrani dilidir. LeCoq ve Gippert bu dilleri şöyle sınıflandırmaktadır[8].

KUZEY-BATI İRANÎ:
Hyrkani (Gurgan/Cürcan) Grubu: Beluçi, Sengiseri, Gurani, Zazaca

Karmani Grubu: Kürtçe, Sivendi

Medo-Hazar (Caspic) Grubu: Gileki, Mazenderani, Sorxeyi, Simnani, Talişi, Azeri[9]

GÜNEY-BATI İRANÎ:
Farsça, Tacikçe, Tātī, Fārs bölgesi lehçeleri

Özellikle Almanya'da yapılan araştırmalar mevcut kırk yeni-İrani dil arasında yeri belirlenmiş olan Zazacanın tarihsel evrimi hakkında da belirli tespitlere varılabilmesini mümkün kılmaktadır. Yazılı şekilde günümüze aktarılan Eski Hintçenin yanısıra kadim İrani dillerin de Avesta ve Eski Farsçayla eski dönem *(Old Iranian period)*, Partça, Pehlevice (Orta Farsça), Soğdca gibi orta dönem dillerinin zengin bir bütünceye *(corpus)* sahip olması bu süreci desteklemiştir. Zazacanın da bazı yönleriyle arkaik bir yapıya sahip olduğu, tarihsel olarak özellikle Partçayla (3. yüzyıl M.Ö. – 3. yüzyıl M.S.) yakın bir bağlantısı olduğu tespit edilmiştir.[10] Muhafazakar bazı yönlerinin olmasına rağmen Zazaca ile eski bir İrani dil olan Avesta arasında direkt bağlantı kurmak doğru olmaz. Kısacası, bugünkü İrani diller, bundan yaklaşık dört bin yıl önce kendi aralarında belki anlaşma sağlanabilen İrani lehçelerdi. Eski Hintçe olan Vedce (Veda) ve Sanskrit ile Avesta dili gramer açıdan %80'in üzerinde bir oranla benzeşmekteydi.

Dil genetiksel açıdan Zazacanın yakın olduğu yeni İrani diller arasında ilk etapta aynı alt gruba ait Beluçi, Gorani, Sengiseri dillerini ve Mazenderani, Azeri (Herzendi), Simnani, Talişi, Gileki gibi Hazar dillerini de sayabiliriz. Bu dillere olan tarihi ses ve biçimbilim açısından yakınlığı da Deylem kuramını veya Zazacanın kuzey İran kökenli olduğu düşüncesini pekiştirmektedir[11].

Zazacayla İletişimde Olan Diller

Zazacayı sözcük dağarcığı açısından etkileyen ve kelime alışverişinde bulunulan akraba diller arasında Kürtçe ve Farsça başta gelir. Aynı kökenden olması nedeniyle sınırlı da olsa dil bilgisel ve sözcük dağarcığı açısından bu dillerden etkilendiği söylenebilir. İslamlaşma döneminden sonra

Arapça, komşuluk ilişkilerinden ötürü de Ermenice[12], az da olsa Süryanice -ki, bu dillerin de İrani dillerden etkilendiği bilinir- dilleriyle de geçişkenlikleri vardır. Ayrıca sınırlı da olsa Zazacaya geçen Türkçe, Yunanca, Latince, Gürcüce, Lazca kelimelere de rastlanmaktatır.[13]

Zaza Dili Üzerine Dil Bilimsel Araştırmalar

Araştırmalar, Zazacanın yazı diline geçmesi çok gerilere dayanmasa da, son yüz yılda hatırı sayılır bir ilerleme kaydettiğini göstermiştir. Zazacanın yazılı olarak ilk kez kayda alınması 1857/58 yılına denk gelir. İranolog Peter I. Lerch'in Rus-Osmanlı Kırım harbinde tutuklu olan Bingöllü bir Zaza'yla yaptığı kayıtları henüz dil bilgisel analizine geçmeden 1858 yılında Rusça ve Almanca olarak yayınlar. Araştırma Friedrich Müller'in Lerch'in metinleriyle (18 sayfa) 1864'te yaptığı karşılaştırmalı incelemelerle sürer. Arkeolog ve dil bilimci Albert von LeCoq, 1901'de Zazaca dillinden kaydettiği beş sayfalık notların dil bilgisel analizini yapmadan yayınlamıştır.[14]

1906'da batı İrani dillerinin dokumentasyonu ve dil bilimsel analizi için görevlendirilen Oskar Mann'ın Ortadoğu seyahatinde Zazacanın özellikle Siverek ve Kor (Bingöl) yörelerinden o zamana kadar en geniş derlemesini gerçekleştirmiştir (Almanca tercümeleriyle birlikte 91 sayfa, 5 ağız). O. Mann'ın ölümünden sonra İranolog Karl Hadank'ın da ağızlar üzerine yazdığı gramer analiziyle birlikte 1932'de Leipzig'de kitap olarak yayınlamıştır. Oskar Mann ve Karl Hadank ilk olarak Zazacanın ve Gorancanın o zamana kadar yanlışlıkla Kürtçenin lehçesi olarak görüldüğünü öne sürüp bunların başlı başına İrani diller olduğunu yaptığı karşılaştırmalarla kanıtlamıştır.

Elli yıldan fazla bir aradan sonra Amerikan dil bilimci Terry Lynn Todd 1985 yılındaki Çermik Zazacası üzerine modern dil bilimsel metodlar kullanarak bir dil bilgisi çalışması yayınlamıştır.

Özellikle 90'lı yıllarda daha da derinleşen dil bilimsel

araştırmalar yapılmıştır. Muhtelif konular üzerine yayınlanan makaleler[15]: fonoloji (Cabolov 1985, Maurais 1978, Aratemür 2016), olumsuzluk *(negation)* (Sandonato 1994), izafet (MacKenzie 1995), genel dil bilgisel bakış (Asatrian 1996, Asatrian/Gevorgian 1988, Asatrian/Vahman 1990, Blau 1989, Pirejko 1999, Kausen 2006 ve 2012), Zazacanın batı İrani diller arasındaki yeri (Paul 1998b), yazınsal (Selcan 1998b) ve tarihsel gelişimi (Gippert 1996 ve 2008), etimoloji (Bläsing 1995, 1997; Schwartz 2008; Aratemür 2012, 2013), azınlıklar (Aratemür 2014) ve de imla kuralı (Jacobson 1993), okuma yazma el kitabı (Jacobson 1997), iki dillilik (Temizbaş 1999, B. Werner 2006), yabancı kelime adaptasyonu (Malottke 2007), edatlar (Arslan 2007), diyalektoloji (Keskin 2008), tekst analizi (E. Werner 2013), dil kaybı (Azbak 2013), fiil işlevselliği (Arslan 2016), cinsiyet (Schirru 2017), Sentaks ve semantik (2022), izafe (B. Werner 2018, Çelik Dincer 2021) ve sınıflandırma sorunsalı (Gholami 2022). Ayrıca kitap olarak yayınlanan iki tane doktora çalışması (Paul 1998a (gramer ve diyalektoloji denemesi), Selcan 1998a (gramer)) da bu çerçevede önem arz etmektedir. Henüz yeni olan Arslan'ın doktora tezi (2016) Zazacada fiillerin temel yapısı ve işlevselliği ve de ergativite konularını ayrıntılı bir şekilde analiz ediyor. Aratemür'ün doktora tezinin ilk iki cildi ise (2025) şimdiye kadar Zazacanın lehçeleri ve ağızları üzerine yapılmış en geniş çalışmadır.

Dil bilimde Zazacanın yeri belirlenmiş olmasına karşın özellikle Türkçe kaynaklarda, medya ve siyasette, geçmişteki kadar olmasa da Zaza dili üzerine bir statükonun hala mevcut olduğu bilinmektedir. Önyargılar, bilgi ve kaynak eksikliği veya siyasi zorlamadan ötürü Zazacanın bir Kürt lehçesi veya dili olduğu ileri sürülmüştür. Oysa Zazacanın Kürtçeye dahil olduğunu bilimsel olarak kanıtlayan herhangi bir kaynak veya çalışma yoktur. Zazaca, Farsça ve Kürtçenin birbirine olan yakınlığı, biri diğerinin lehçesi veya alt dili olduğundan değil, akraba diller olduğundandır. Aynı şey, Kürtçenin bir Fars lehçesi olduğu görüşü için de geçerlidir. Yani, aynı dil grubuna ait olmasıyla, çoğu dilsel özelliği paylaştığı ve aynı kökenden geldiklerindendir. Karl

Hadank'ın (1938: 5) da dediği gibi, "Farsça, mevcut birçok diğer İrani dillerin yanında varolan bir dildir sadece, tümünün anası değil." Zazacayı araştıran O. Mann, K. Hadank, D.N. MacKenzie, L. Paul'un aynı zamanda Kürtçe üzerine hatırı sayılır çalışmaları olduğunu söylemekte yarar var.

Zazacanın Alevilikteki konumu ve önemi

Zazaca, özellikle Dersim merkezli Aleviliğin içinde, yalnızca bir etnik aidiyetin değil, aynı zamanda bir inanç dünyasının da dili olarak öne çıkar. Ritüeller, cem erkanları, nefesler, dua ve beddualar, kutsal mekânlarla ilgili anlatılar, ziyaret kültü ve doğa tasavvuru gibi unsurların önemli bir bölümü bu dil üzerinden aktarılmış, anlam kazanmıştır.

Bir yandan tarih boyunca baskılara uğramış ve çoğu zaman yazılı kültürden dışlanmış bir dil olarak kimliğini korumaya çalışırken, diğer yandan bir inanç dili olarak yaşayan ritüel pratiklerin ve kolektif hafızanın taşıyıcısı olmuştur. Özellikle "Raa ma" (yolumuz) ve "İtıqatê ma" (inancımız) gibi öz tanımlamalar, Zazacanın sadece bir iletişim dili değil, aynı zamanda inançsal bir kimliğin dilsel formu olduğunu gösterir.

Alevilikte özellikle Dersim coğrafyası Babamansur (Bamasur), Kureyş, Dervişcemal, Derviş Beyaz, Ağuçan, Sarısaltık gibi pek çok ocağı bulundurmasıdan ötürü önem arzeder. Öte yandan, Aleviler Türkmen, Kürt, Arap, Roman, (alevileşmiş) Ermeni ve Bektaşi olarak da Arnavut toplulukları içinde bir azınlık teşkil ederken, Zazalar içinde azınlık oluşturmadığı tek etnik gruptur; zira Zazaca konuşan topluluğun yarısı Alevî'yken, yarısı da Sünnî Müslüman'dır. Zazaca konuşan Sünnilerin önemli bir kesiminin özellikle Çaldıran Savaşı'ndan sonra Alevilikten Sünniliğe geçmek zorunda kalmış olduğu varsayılır. Zazaların çoğunlukla dağlık bölgelerde yaşamaları, aralarındaki inanç farklılıklarının lehçebilimi (diyalekotloji) açısından yapılan sınıflandırmalarda belirleyici olmasına neden olmuştur. Nitekim Alevilerin konuştuğu Kuzey Zazacası, diğer ana

lehçelere göre hem farklılık göstermekte hem de kendi içindeki bütünlüğü korumaktadır.

Zazaca, cem erkânlarında okunan gülbenklerde, kutsal kişilere dair anlatılarda, ziyaretlere ilişkin menkıbelerde, doğaya ve melekî varlıklara dair inanç dizgelerinde merkezi bir rol oynamaktadır. M. Comerd'in derlemelerinde görüldüğü üzere, kutsal mekânlarla ilgili anlatılar ve inançsal deyimlerin büyük bir kısmı Zazaca olarak aktarılmakta. Erzincan, Hınıs, Tekman, Varto gibi yörelerde Türkçedeki "Alevice" ve "Hızır Dili" (Zazacada da keza Sey Qaji'den de aktarıldığı gibi "Zonê Ma Zonê Xızırio" ('dilimiz Hızır'ın dilidir')) ve Muş yöresinin Kürtçedeki "Qizilbaşkî" tanımlamasının da Zazacayı tanımladığına göre Aleviliğe mal edilmiş ve bu dili konuşan Aleviler için de önemli bir konuma ve değere sahip olduğunun belirtisidir.

Zazaca inanç ritüellerin vuku bulduğu Hakk'a yakarma ("veng'a Heqi daene"), gülbenkler ("gulbangi"), güneşe ("roc, tici"), aya ("aşme ~ asme") ve ziyaretlere ("ziyari ~ jiyari"; "ziyar u diyari") dualar, cem esnasındaki esrime ("tewt"), iyi ve kötü melaikeler ("mılaketê xêri, mılaketê xırabını"), ziyaretlerin askeri, koruyanları ve işlenen konuların içerik açısından da Türkçede bilinenenlere karşın farklılık gösterir. Öyle ki Zazaca dualarda baz alınan inanç motifleri başta Duzgın olmak üzere yerel ziyaretler ve yatırlar, uluların ve inancı güçlü olanların kerameti ve de Xızır'dır. Şiiliğin etkisi ve Türkçedeki Alevilikte yaygın olan 12 İmam ve Muhammed motfilerine en eski Zazaca dualarda fazla rastlanmaz.[16] Sufiliğin etkisiyle batınileştirmenin sonucu olarak olarak *Heq ~ Haq* "Hakk, tanrı", *Eli ~ Ali ~ Oli* "tanrı, Ali" *Mehemed* "güneş" ve *Roştia Ana Fatma* "ay" ('Fatma Ana'nın ışığı') gibi motifler inanç dünyasında iç içe geçmiş ve yoğrulmuştur, fakat motiflerin veya adlarını aldığı dini mevkii olan kişilerin zahiri yönü meçhul, onların ibadet ve yaşam tarzı ve de dünya görüşlerinden ilgisiz ve bilgisiz kalmıştır.

Son yüzyılda, Türkçenin Alevî inanç pratikleri üzerindeki etkisi ve Zaza Alevilerinin dış dünyasıyla temasların

artmasıyla birlikte, geleneksel olarak Zazaca okunan dualara eklenen Türkçe olarak süpürge, sofra, yatma dualarının veya müsahiplik merasimindeki (“ca vatene”) dualar eklendiği, mevcut Zazaca dualarının gittikçe unutulduğu gözlemlenmektedir.

Dersim Alevî inancı, hem sembolik imgeler hem de ritüel pratikler düzeyinde Zazaca diline köklü biçimde bağlıdır; bu dil, inancın taşıyıcısı ve anlamlandırıcısı olarak merkezi bir rol oynamaktadır. Duzgın, Xızır ve yılan gibi figürler, kutsal mekân anlatıları ve halk hikâyeleri Zazacanın inanç ve kültür sistemi içindeki yerini belirginleştirmiştir. Bu figürlerin her biri, Zazacanın yalnızca bir iletişim dili değil, aynı zamanda inancın korunması, aidiyetin tanımı ve ritüel devamlılığın temel taşı olduğunu göstermektedir.

Son 80 yılın asimilasyon politikalarıyla birlikte, 1990’lardan itibaren Alevi dernekleşmelerinin neredeyse tamamen Türkçe eksenli yürütülmesi, Türkçeyi baskın olarak kullanan kuşaklarda ve onları takip eden nesillerde inanç dilinin Zazacadan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Sonuç

Zazaca, yalnızca etnik bir kimliğin değil, aynı zamanda Alevi inanç dünyasının da taşıyıcı dilidir. Tarihsel olarak maruz kaldığı baskılara ve asimilasyon süreçlerine rağmen, özellikle Dersim merkezli Alevi topluluklarında inançsal ritüellerin dili olarak varlığını korumuştur. Gülbenklerden ziyaret kültüne kadar birçok uygulama Zazaca üzerinden anlam kazanmış, bu da dili kutsal ve kolektif belleği taşıyan bir araç hâline getirmiştir. Ancak son on yıllarda yaşanan dil kaybı, Zazacanın Alevilik içerisindeki işlevini de tehdit etmektedir. Bu durum, hem inanç hem de kültürel devamlılık açısından yeni koruma ve canlandırma çabalarını zorunlu kılmaktadır. Zazacanın 2008’de UNESCO raporuna göre kırılgan bir statüye sahip olduğu belirtilmiştir. Alevilerin konuştuğu Kuzey Zazacası ise Sünni kesimin konuştuğu, yani Zazacanın diğer lehçelerine göre daha fazla tehdit altındadır. Varto, Hınıs ve Tekman dışında Zazacanın Dersim, Erzincan,

Karabel gibi bölgelerinde çocuklara artık hemen hemen aktarılmadığı görülmektedir.

Sonnotlar

[1] Bu makale çoğu kısmıyla ilk olarak Herkesin Bildiği Sır: Dersim - Tarih, Toplum, Ekonomi, Dil ve Kültür (Mayıs 2010, İstanbul, İletişim Yayınları, Derleyen: Şükrü Aslan) adlı kitapta "Zazaca üzerine notlar" adıyla yayınlanan çalışmadan baz alınmış, Alevilik konusuna uyarlanıp ibareler eklenmiştir; bazı düzeltme ve eklemeler de yapılmıştır. 1.10.2025

[2] Magister Artium (M.A.), Frankfurt Johann-Wolfgang-von-Goethe Üniversitesi, Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Dil bilimi bölümü araştırma görevlisi. Bu makalemde bana yardımcı olan, fikirlerini eksik etmeyen arkadaşlarım İ. Öztürk ve D. Nuhbalaoğlu, ayrıca Ş. Aslan hocama teşekkür ederim.

[3] Bu makaledeki "Kürtçe" terimi, İranoloji'de olduğu gibi (bkz: https://www.iranicaonline.org/articles/kurdish-language-i/) Kurmanci, Sorani ve Kelhuri, Kırmanşahi'ye tekabul eder.

[4] Karşılaştırınız: https://youtu.be/gEpSMcwBuvU (Ocak 2022). Şiî Zazalar çevresinden çıkan bir çalışma olarak, Şiîliğe ait 360 hadisin Zazacaya çevirisi de bu çevreye aittir: Vatey Hikmetın. Çaryes Mahsumon ra Hedisi (Zazaki u Tırki) ["Hikmetli Sözler. On Dört Masum'un Hadisleri (Zazaca ve Türkçe)"]. Hamburg, 2017. İslam Akademisi Almanya.

[5] Bu algıda Osmanlı ve Türk devlet görevlilerin ve de, genelde dağlık ve ulaşılması zor bölgelerde yerleşik Zazaları yakından tanımayanların da payı büyüktür. İrani bir topluluk olarak Zazaların dil ve yaşam tarzı açısından Kürtlerle akraba ve yakın, fakat sayısal olarak daha az olması ve de yazı diline ve siyasi bir güce sahip olmaması, Kürt hanesine yazılmasına yol açmıştır. Benzer durum örn. Laz veya Çerkez halkları konusunda da görülür. Lazlara tüm Karadeniz halkının veya Çerkezlere diğer Kafkasyalı etnik grupların dahil olmamalarına rağmen Küçük Asya'da öyle görülür veya

anılır.

[6] Türkiye'deki akademik tezlerin bilimsellik ve nesnellik açısından maalesef sıkıntılı olduğu için eklenmemiştir.

[7] Bkz. Cemal Taş (2007: 10): Roê Kırmanciye (Hesen Aliyê Sey Kemali'nin ağzından).

[8] https://www.zazaki.de/index.php/tr/dil/dilimiz/irani-diller (25.04.2025). Diğer sınıflandırmalar da mevcut, belirleyici miras sözcükler açısından iyi resmedilmişse de, ayrıntılı alt gruplar eskik. Bkz. Paul (1998b), Korn (2003), (2019), Gippert (2007/08).

[9] Āẕarī (Herzendi, Güney Tatça) veya Azeri ile kastedilen Türki dil olan Azerice değil, ayrı ve Zazacaya köken açısından yakınlık arzeden bir İrani dildir. Kecelî (Kaǰalī), Hazārrudī, Tākestānī, Čālī, Sagzābādī, Eštehārdī, Vafsī. gibi ağızlara sahip.

[10] Gippert (1996: 153).

[11] Gippert, Zazaca üzerine yazdığı makalesinde (2007/2008: 103, 87. dipnot) Deylem teorisinin yeniden ve başlı başına araştırılması gerektiğini söyler ve bugünki Zazacanın konuşulduğu bölge tamı tamına eski Part İmparatorluğu'nun batı sınırıyla uyuştuğunu, bunun da o bölgeden Kuzey İran'a kadar kuzeybatı İrani aşiretlerin yerleşim sürekliliği (continious settlement) olabilmesi varsayılabileceğine dikkat çeker.

[12] Ermenicede varolan Partça ve Pehlevice sözcüklerin ağırlığının belirtilmesinde yarar var.

[13] Bkz. Keskin (2007: 2)

[14] İranolog F.C. Andreas, meslektaşına (muhtemelen Emil Sieg'e) yazdığı Lecoq'un kayıtları üzerine 7.7.1909 tarihli bir mektubunda Zazacanın Kürtçeye ait olmadığını belirtir. Bkz:

http://titus.uni-frankfurt.de/personal/galeria/andreas.htm (Şubat 2011).

[15] Akademik olmayan çalışmalar da elbette mevcut, fakat hakemlikten geçmediğinden ve genelde bilimsel düzeyde olmadığından ötürü burada adları verilmemiştir. Buna rağmen çoğunun Zaza diline olan katkısından ötürü değerli eserler olduklarını da belirtmek gerek.

[16] Örnek vermek gerekirse, sadece bir kaç Zazaca beyitleri bulunan Çayırlılı Alevi aşık ve pir/dede olan Davut Sulari'nin onlarca söylediği Türkçe beyitlerini içerik açısından birbiriyle karşılaştırılması yeterli olabilir. Son yıllarda bazı genç pirlerin (dedelerin) kendince bestelediği beyitlerin Kerbela vakası veya 12 imam üzerine olması yenidir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Aktaş, Kazım 1999: *Ethnizität und Nationalismus. Ethnische und kulturelle Identität der Aleviten in Dersim.* Frankfurt.

Andrews, Peter Alford 1989: Ethnic Groups in the Republic of Turkey. Wiesbaden (Türkçe çevirisi: *Türkiye'de etnik gruplar*).

Arakelova, Victoria 1999: "The Zaza People as a New Ethno-Political Factor in the Region". In: *Iran & the Caucasus*, Volume 3/4. S. 397-408. Leiden. Online: http://www.jstor.org/stable/4030804 (Şubat 2021).

Aratemür, Yaşar 2011: "Arkaik Kaynaklardan Modern kaynaklara Zazalar ve Zazaca". In: *1. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, S. 227-246. Online: https://www.academia.edu/11941017/I_Uluslararası_Zaza_Dili_Sempozyumu_Bildiri_Kitabı_Editör_ (Şubat 2021).

Aratemür, Yaşar 2012: "Zazaca'nın Temel Kelime Hazinesinden Bazı Kelimelerin Diğer Hint Avrupa Dilleri ile Karşılaştırılması". In*: 2. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü ve Sempozyumu*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, S.

270-285. Online: https://www.academia.edu/11941306/II_Uluslararası_Zaza_Tarihi_ve_Kültürü_Sempozyumu_Bildiri_Kitabı_Editör_ (Şubat 2021).

Aratemür, Yaşar 2013: Etymologisch-vergleichendes Glossar des iranischen Anteils im Wortschatz des Zazaki (Bachelorarbeit). LMU München.

Aratemüt, Yaşar 2014: "İki Örnekle Avrupa'da ki Dilsel Azınlıkların Konumu; Zaza Dili İçin Bir Örneklem". In: 2. Uluslararası Dersim Sempozyumu – Eylül 2013, Tunceli: Tunceli Üniversitesi, S. 792-806. Online: ftp://ftp.sakarya.edu.tr/KUTUPHANE/dersim.pdf (Şubat 2021).

Aratemür, Yaşar 2015: Phonologie der Zaza-Sprache der Stadt Bingöl und Umgebung (Masterarbeit). LMU München.

Arslan, İlyas 2007: Partikeln im Zazaki. Yayınlanmamış yükses lisans tezi. Köln. İnternette: http://www.kirmancki.de/Partikeln_im_Zazaki.pdf (Mart 2011)

Arslan, Ilyas 2016: Verbfunktionalität und Ergativität in der Zaza-Sprache (Doktora tezi). Online: http://docserv.uni-duesseldorf.de/servlets/DocumentServlet?id=37123 (Mart 2016).

Arslan, İlyas 2022: Zonê Zazaki de gırê sentakşi u semantiki. Filolojide güncel araştırmalar / Current Research in Philology. Haziran / June 2022. S. 115-130. Editör: Doç. Dr. Gülnaz Kurt. Ankara. Online: https://www.researchgate.net/publication/387867867_Zone_Zazaki_de_Gire_Sentaksi_u_Semantiki (Şubat 2025).

Arslan, Zeynep 2016: Eine religiöse Ethnie mit Multi-Identitäten. Die europäisch-anatolischen Alevit_Innen auf dem Weg zur Institutionalisierung ihres Glaubenssystems. Viyana.

Asatrian, Garnik. S. / Gevorgian, N. Kh. 1988:" Zāzā Miscellany: Notes on some religious customs and institutions." In: *Hommage et Opera Minora (Acta Iranica).* Volume XII. Leiden.

Asatrian, Garnik 1995: "Dimlī". In: *Encyclopedia Iranica.* Online: http://www.iranicaonline.org/articles/dimli (September 2011)

Asatrian, Garnik S. / Vahman, F. 1990: "Gleanings from Zāzā Vocabulary". In: *Acta Iranica*. Volume XVI, S. 267-275. Leiden.

Azbak, Dilek 2013: Eine vom Aussterben bedrohte iranische Sprache: Kırmancki (Zazaki). Açıklanmamış bitirme tezi. Freie Universität, Institut für Iranistik, Berlin.

Bläsing, Uwe 1995: "Kurdische und Zaza-Elemente im türkeitürkischen Dialektlexikon". Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwestiranischen. *Dutch Studies (Published by Nell).* Vol 1 Nr. 2. s. 173-218. Near Eastern languages and literatures. Leiden.

Bläsing, Uwe 1997: "Irano-Turcia: Westiranisches Lehngut im türkeitürkischen Dialektmaterial". *Studia Etymologica Craconviensia.* Vol. 2. s. 77-150. Kraków.

Bläsing, Uwe 1997b: "Asme, Asmen, Astare". *Iran & Caucasus.* Vol. 1, s. 171-178. Leiden.

Blau, Joyce 1989: "Gurânî et zâzâ". *Compendium Linguarum Iranicarum.* Rüdiger Schmitt (Hrsg.), s. 336-340. Wiesbaden.

Bozbuğa, Rasim 2017: Kimlikleşme kavşağında Zaza kimliği ve Zaza hareketi. Doktora tezi. İnternette: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vvA0vvEeGlqN-r1Wm2wItQ&no=9byRdOr7yCvCsu1n4jRkbg (Ekim 2021)

Cengiz, Daimi 2010: Dizeleriyle Tarihe Tanik Dersim Sairi: Sey Qaji (1860-1936). İstanbul.

Çağlayan, Hüseyin 1995: Die Schwäche der türkischen Arbeiterbewegung im Kontext der nationalen Bewegung (1908-1945). Frankfurt.

Çağlayan, Hüseyin 2020: Türkiye Toplumu'nda Zazaların Sosyolojik ve Demografik Durumu. In: ASOS (The Journal of Academic Social Sciences). Nr. 111. S. 145-159. http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43958 (Şubat 2025).

Çelik Dincer, Aysel 2021: Belirleyici Öbeği Varsayımı açısından Zazacada İzafe Yapıları: Sözdizimsel bir Çözümleme. Yayınlanmamış master tezi. Ankara Üniversitesi.

Dehqan, Mustafa 2010: Diyarbakır'dan bir Zazaca Alevi metni. Orijinali: http://www.kurdologie-wien.at/images/stories/MustafaDehqan/A Zazaki Alevi Treatise from Diyarbekir.pdf (Aralık 2010)

Fırat, Gülsün 2010: Dersim'de etnik kimlik: *Herkesin bildiği sır: Dersim*. İstanbul.

Gholami, Saloumeh 2002: "Ṭabaqebandī-ye zabān-e Zāzākī bar pāye-ye gūyeššenāsī-ye edrākī va zabānšenāsī-ye taṭbīqī" ("Zazaki dilinin algısal lehçebilim ve karşılaştırmalı dilbilim temelinde sınıflandırılması") [Farsça]. *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*. Yıl 11, Sayı. 22. DOI: 10.22084/RJHLL.2021.24754.2169.

Gippert, Jost 1996: "Die historische Entwicklung der Zaza-Sprache". Dergi: *Ware*. Pêseroka Zon u Kulturê Ma: Dımılı-Kırmanc-Zaza, 10. sayı, s. 148-154. Türkçesi: "Zazacanın tarihsel gelişimi". *Ware*. Pêseroka Zon u Kulturê Ma – Zaza Dili ve Kültürü Dergisi, 13. sayı, s. 106-113.

Gippert, Jost 2007/2008: "Zur dialektalen Stellung des Zazaki": *Die Sprache. Zeitschrift für Sprachwissenschaft.* Wiesbaden.

Gündüzkanat, Kahraman 1997: *Die Rolle des Bildungswesens beim Demokratisierungsprozeß in der*

Türkei unter besonderer Berücksichtigung der Dimili (Kirmanc-, Zaza-) Ethnizität. Münster.

Hakobyan, Gohar (2017): Lexical similarities of Zāzāki and Ṭāleši. In: *Zazaki – yesterday, today and tomorrow*, S. 33-54. Graz.
Türkçesi: (2017): Talişçe ve Zazacada Sözlüksel Benzerlikler. *Zazaca – Dünü, Bugünü ve Yarını,* S. 31-52. Graz.

Jacobson, C.M. 1993: *Rastnustena Zonê Ma. Handbuch für die Rechtschreibung der Zaza-Sprache.* Bonn.

Jacobson, C.M. 1997: *ZAZACA Okuma-Yazma El Kitabı.* Bonn.

Jacobson, C.M. 2001: *Rastnustena Zonê Ma. Zazaca Yazım Kılavuzu.* Istanbul.

Kausen, Ernst 2006: Zaza. https://zazaki.de/files/Ernst-Kausen-Zaza.pdf (son erişim: 21.04.2025)

Kausen, Ernst 2012: Die indogermanischen Sprachen. Hamburg.

Kehl-Bodrogi, Krisztina 1998: "Wir sind ein Volk!" Identitätspolitiken unter den Zaza (Türkei) in der europäischen Diaspora, Bd. 48/2, *Sociologus,* S. 111-135.

Keskin, Mesut 2008: *Zur dialektalen Gliederung des Zazaki.* http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/volltexte/2009/6284/ (Ocak 2010).

Keskin, Mesut 2025: Identitätsdynamik und Ethnizität der Zaza-sprachigen Bevölkerung zwischen Fremdzuschreibung und Selbstverortung. Eine Analyse kollektiver Wahrnehmungen im Spiegel der Forschung und empirischer Umfragen. Münster.

Korn, Agnes 2003: "Balochi and the Concept of North-West Iranian" in: *The Baloch and Their Neighbours: Ethnic and Linguistic Contact in Balochistan in Historical and Modern*

Times. Wiesbaden, pp. 49-60.

Korn, Agnes 2019: "Isoglosses and subdivisions of Iranian" in: *Journal of Historical Linguistics.* Pp. 239-281.

Lerch, Peter I. 1857/58: *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer.* St. Petersburg.

Comerd 1995-2000: İtıqatê Dêsımi – Dersim İnancı yazı dizisi. Ware dergisi, sayı 8-13. Baiersbronn.

Malottke, Tanja 2007: *Lehnwortadaption im Zazaki*. Üniversite ödevi. Düsseldorf/München (dijital baskı).

MacKenzie, David N. 1995: "Notes on southern Zaza (Dimilî)," in: *Proceedings of the second European Conference of Iranian Studies*, Rome, 1995, pp. 401-14.

Mann, Oskar / Hadank, Karl 1932: *Die Mundarten der Zâzâ, hauptsächlich aus Siverek und Kor.* Leipzig.

Maurais, Jacques 1978: Iranian Dialectology: Papers on Zaza. Online: http://membre.oricom.ca/jamaurais/Zazapage.htm (Ağustos 2014)

Paul, Ludwig 1998a: *Zazaki. Grammatik und Versuch einer Dialektologie.* Wiesbaden.

Paul, Ludwig 1998b: "The Position of Zazaki among West Iranian Languages." *Old and Middle Iranian Studies* Part I, ed. Sims Williams. S. 163-176. *Proceedings of the 3rd European Conference of Iranian Studies (held in Cambridge, 11th to 15th September 1995).* Wiesbaden.

Paul, Ludwig 2008: "Kurdish Language I. History of the Kurdish Language". *Encyclopaedia Iranica.* Online: http://www.iranicaonline.org/articles/kurdish-language-i

Paul, Ludwig 2009: "Zazaki". *The Iranian Languages* (Ed. Gernot Windfuhr). s. 545-586. Michigan.

Philipp, Maria 2017: *My Mother Tongue; My Mother's Tongue.* The Role of Zazaki for Zazas Raised During the Language Prohibition. Yayınlanmamış yükses lisans tezi. Frankfurt/Oder.

Pirejko, L. A. 1999: "Zaza Jazyk". *Jayzki Mira – Iranskie jazyki. II. Severo-zapadnye iranskie jazyki.* S. 73-77. Moskova.

Sandonato, M. 1994: "Zazaki". *Typological studies innegation*, eds. Peter Kahrel, René van den Berg. S. 125-142. Amsterdam.

Schirru, Giancarlo 2017: "Osservazioni sull'esponenza del femminile in zāzā" *Al femminile. Scritti linguistici in onore di Cristina Vallini.* Meo, Anna de; Di Pace, Lucia; Manco, Alberto; Monti, Johanna; Pannain, Rossella (Hrsg.). Floransa.

Schmitt, Rüdiger (Hrsg.) 1989: *Compendium Linguarum Iranicarum [CLI].* Wiesbaden.

Schmitt, Rüdiger 2000*: Die Iranischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart.* Wiesbaden.

Schulz-Goldstein, Esther 2013: *Die Sonne blieb stehen. Der Genozid in Dêsim 1937/38. Band 2.* Neckenmarkt, Avusturya.

Selcan, Zülfü 2001: *Zaza Dilinin Gelişimi.* http://zilfiselcan.net/wp-content/uploads/2016/11/ZazaDilininGelisimi_A4_tr.pdf (Zuletzt geprüft am: 21.04.2025).

Selcan, Zülfü 1998a: *Grammatik der Zaza-Sprache. Nord-Dialekt (Dersim-Dialekt).* Berlin.

Selcan, Zülfü 1998b: "Die Entwicklung der Zaza-Sprache". *Ware. Pêseroka Zon u Kulturê Ma: Dımıli-Kırmanc-Zaza.* 12. sayı, S. 152-163. Baiersbronn.

Spuler, Bertold (Hrsg.) 1958: *Handbuch der Orientalistik.* Erste Abteilung, Vierter Band, Iranistik. Erster Abschnitt Linguistik. Leiden-Köln.

Tahta, Selahattin 2002: Ursprung und Entwicklung der Zaza-Nationalbewegung im Lichte ihrer politischen und literarischen Veröffentlichungen. Yayınlanmamış yükses lisans tezi. Berlin.

Taş, Cemal 2007: *Roê Kırmanciye* (Hesen Aliyê Sey Kemali'nin ağzından). İstanbul.

Taşçı, Hülya 2006*: Identität und Ethnizität in der Bundesrepublik Deutschland am Beispiel der zweiten Generation der Aleviten aus der Republik Türkei*. Münster.

Temizbaş, Suvar 1999: Einflüsse des Deutschen auf die Dimli-Sprache. Yayınlanmamış yükses lisans tezi. Halle, Almanya.

Törne, Annika 2020: *Dersim – Geographie der Erinnerungen.* Berlin.

Todd, Terry L. 1985: *A Grammar of Dimili (also known as Zaza).* Ann Arbor, Michigan.

Trompf, Garry W. (2013): Ethno-Religious Minorities in the Near East: Some Macrohistorical Reflections with Special Reference to the Zazas. In: *Iran Cauc* 17 (3), S. 321-344. DOI: 10.1163/1573384X-20130306.

Werner, Brigitte 2006: *Features of Bilingualism in the Zaza Community.* Paper. Philipps University Marburg. Online: https://www.zazaki.de/files/Brigitte-Werner-Features-of-Bilingualism-in-the-Zaza-Community.pdf (son erişim: 25.04.2025).

Werner, Brigitte 2018: "Forms and Meanings of the Ezafe in Zazaki": *Endangered Iranian Langauges*. Saloumeh Gholami (Ed.). Wiesbaden.

Werner, Eberhard 2013: Text Discourse Features In Southern Zazaki (Çermik/Siverek Dialect) – A Glance at some Folktales. SIL Electronic Working Papers. 5th International Conference of Iranian Linguistics, 25th-27th 2013. Bamberg. İnternette:

https://www.zazaki.de/files/Eberhard-Werner-Text-discourse-features-in-southern-Zazaki.pdf (Zuletzt geprüft am: 21.04.2025).

Werner, Eberhard 2015: “Communication and the Oral-Aural Traditions of an East-Anatolian Ethnicity: What us Stories tell!”. In: *Studies on Iran and The Caucasus. In Honour of Garnik Asatrian*. Bläsing, Arakelova, Weinreich (Hrsg.). S. 667-691. Leiden.

Werner, Eberhard 2017: *Rivers and Mountains; A Historical, Applied Anthropological and Linguistical Study of the Zaza People of Turkey including an Introduction to applied Cultural Anthropology.* Nürnberg: VTR. Online: URL https://www.sil.org/system/files/reapdata/14/51/04/14510484889129623340638537911683291689 7/The_Rivers_An_anthropological_study_Eberhard_Werner_07_November_2017.pdf (Mart 2018)

Werner, Eberhard 2021: “The Zaza People – A Dispersed Ethnicity”: *The Ethno-Cultural Others of Turkey: Contemporary Reflections.* Garnik Asatrian (Ed.). S 121-143. Erivan. İnternette: https://orient.rau.am/uploads/institute/pdf/files/THE ETHNO-CULTURAL OTHERS OF TURKEY (1)yzbHn0pBlq30MtD1625302066.pdf (Temmuz 2021)

Windfuhr, Gernot (Ed.) 2009: *The Iranian Languages*. Michigan.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir